

توبه؛ بهار قلب

در سلسله دروس سیروس لک الی الله، نوشته آیت الله غروی علیاری، توبه، منزل دوم از سفر عرفانی معرفی شده است و ایشان جایگاه توبه عام از منظر قرآن را به عنوان بهار قلب معرفی می‌کند.

در سلسله دروس سیروس لک الی الله، نوشته آیت الله غروی علیاری، توبه، منزل دوم از سفر عرفانی معرفی شده است و ایشان جایگاه توبه عام از منظر قرآن را به عنوان بهار قلب معرفی می‌کند.

به گزارش خبرگزاری بین‌المللی قرآن (ایکنا)، علیرضا خاوری، از شاگردان آیت‌الله العظمی غروی علیاری، در سلسله یادداشت‌هایی به موضوع سیر الی الله و منازل و مقتضیات آن پرداخته است. این یادداشت‌ها بر اساس دیدگاه استاد وی آیت‌الله غروی علیاری تدوین می‌شود و اختصاصاً در اختیار خبرگزاری ایکنا قرار می‌گیرد. در ادامه یادداشت جدید وی را بخوانید:

به لطف خداوند متعال توانستیم در پی یادداشت قبلی بحث و بررسی دومین گام در سیر الی‌الله را آغاز کنیم. سالک الی‌الله در طی عبور از این منزل خطیر تلاش می‌کند تا قلب خود را از ظلمت گناه پاک کرده و در ادامه با بهره‌گیری از نور هدایت به سمت کمال حرکت کند. در امر توبه سالک الی الله همواره در پی رسیدن به مرتبه توبه خالص (یا نصوح) بوده است که رسیدن این درجه خود به طی مراحل دیگری نیاز دارد. اولین گام در امر توبه رسیدن به درجه توبه عام است.*

توبه عام چیست؟

اولین امر پس از ندامت و اظهار پشیمانی توبه عام است. انسان نادم پس از پی بردن به آثار بد ناشی از گناهان خود توبه می‌کند، اما این توبه تا میزان لازم خالص نبوده و وی را از بند آثار گناهان رها نمی‌کند. به بیان ساده‌تر جناب انسان در زمان ندامت توبه کرده، اما کمی بعد مجدداً به گناه باز می‌گردد. توبه عام مانند تلاش برای رهایی از ظلمت است که در عمل با شکست روبه رو شده و فرد نادم به جایگاه اول باز می‌گردد. از این رو در مباحث عرفانی مربوط به منزل دوم عموماً بحثی به نام توبه از توبه مطرح می‌شود. توبه از توبه، اولین توبه و اولین مرحله از مراحل توبه است و در پی آن شخص تائب ابتدا تلاش می‌کند تا برای همیشه از گناه فاصله بگیرد.

توبه دوم

از آنجا که توبه شخص با شکست روبه رو می‌شود، این توبه خود به توبه دیگری نیاز دارد که به آن توبه دوم گفته می‌شود. چون توبه اول که جنبه نفسانی داشته، الهی نبوده و با خیال نفسانی آمیخته بوده، لذا تائب تصور می‌کند با آن توبه به الله برگشته است و دیگر برای همیشه از بند شیطان آزاد شده است. در این مرحله شخص تصور می‌کند از آثار گناه شستشو شده، قساوت‌ها، شقاوت‌ها و ظلمانیته‌ها از قلب او بر طرف شده و پس از آن می‌تواند مظهري از مظاهر حق را ببیند. با توجه به وضع شخص تائب معلوم می‌شود این توبه جنبه نفسانی داشته و خالص نبوده، لذا آن توبه مجدداً یک توبه و برگشت دیگر نیاز دارد، آن برگشت اول کارآمد نبوده و در نتیجه ثمربخش نخواهد بود.

شخص سالک باید توبه را برای الله و بالله بخواهد. مادامی که شخص در این راه به مقام فناء فی‌الله نرسد، جنبه نفسانی بر او حاکم است. نفس اماره و نفس مسوله می‌خواهند قلب را که عرش الرحمن است، تسخیر کنند. از این رو در قلب باز تاریکی ایجاد شده و برای محو این امور توبه دیگری لازم است که به آن توبه بر توبه و یا برگشت بر برگشت گفته می‌شود. شخص تائب در این گام در می‌یابد که رایحه نفسانی در توبه اول وجود داشته است لذا وی را از شر نفس نجات نداده و قلبش مصفی و مطهر نشده است.

توبه عام از منظر قرآن

قرآن مجید در آیات بسیاری بر اهمیت توبه تأکید می‌کند. خداوند متعال با بیان نور خود قرآن، انسان را از ناامیدی در پاک کردن قلب بر حذر داشته و توبه را بهار قلب معرفی می‌کند. فصل بهار تولد طبیعت است. عالم مرده به اذن و اراکه الهی مجدداً زنده شده و این خود نشانه دیگری از قدرت الهی می‌باشد. خداوند متعال فصل بهار را بهانه‌ای برای زنده شدن طبیعت قرار داده و توبه نیز بهانه‌ای برای زنده شدن مجدد قلب تدبیر شده است.

آیات لقد تاب الله على التَّيِّبِ وَالْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ فِي سَاعَةِ الْعُسْرَةِ مِنْ بَعْدِ مَا كَادَ يَزِيغُ قُلُوبُ فَرِيقٍ مِنْهُمْ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ إِنَّهُ بِهِمْ رَؤُوفٌ رَحِيمٌ* وَعَلَى الثَّلَاثَةِ الَّذِينَ خَلَقُوا حَتَّى إِذَا ضَاقَتْ عَلَيْهِمُ الْأَرْضُ بِمَا رَحَّبَتْ وَضَاقَتْ عَلَيْهِمْ أَنْفُسُهُمْ وَظَنُّوا أَنْ لَا مَلْجَأَ مِنَ اللَّهِ إِلَّا إِلَيْهِ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ لِيَتُوبُوا إِنَّ اللَّهَ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ: به یقین خدا بر پیامبر و مهاجران و انصار که در آن ساعت دشوار از او پیروی کردند ببخشد بعد از آنکه چیزی نمانده بود که دل‌های دسته‌ای از آنان منحرف شود باز برایشان ببخشد چرا که او نسبت به آنان مهربان و رحیم است* و [نیز] بر آن سه تن که بر جای مانده بودند [و قبول توبه آنان به تعویق افتاد] تا آنجا که زمین با همه فراخیش بر آنان تنگ گردید و از خود به تنگ آمدند و دانستند که پناهی از خدا جز به سوی او نیست پس [خدا] به آنان [توفیق] توبه داد تا توبه کنند بی‌تردید خدا همان توبه‌پذیر مهربان است». (توبه، 117-118) خود نمونه دیگری از دعوت حضرت حق به امر توبه است.

آیات فوق به خوبی نشان‌دهنده این موضوع است که جناب انسان در مواردی خود از آثار گناه به تنگ آمده و با وجود علاقه‌ای که به ترک گناه دارد، در این امر با شکست روبه‌رو می‌شود. در اینجا شخص مورد نظر باید تلاش کند تا با خالص کردن توبه از ظلمت گناه رهایی یابد. سیر موردنظر که در آیات فوق به خوبی مشهود است، دقیقا همان حرکت از مرتبه توبه عام به توبه خالص (و یا نصوح) است. از این رو عرفای شریف اسلام همواره به شاگردان خود سفارش می‌کرده‌اند که در نماز دعا کنید و بگویید «خدایا یا لحظه ای عنایت و نظرت را، احسان و تفضلت را، کرمیت را از من قطع مکن.» همچنین به انسان تائب سفارش شده در سحرها با خدا خود بگوید «خدایا اگر نظر لطفت را از من قطع کنی از راه راست منحرف خواهم شد. اما اگر نظر لطف تو باشد حتی در زمان انجام عملی نادرست با نور توبه راه برگشت را تشخیص خواهم داد».

نصایح کاربردی حضرت آیت الله غروی علییاری در امر توبه عام
درد ما در جامعه این است که ما نمی‌فهمیم راه چیست، یک صدا می‌آید دنبالش می‌رویم، بدون تحقیق همان را قبول و ترویج باطل می‌کنیم و عمل می‌کنیم، این حرام است، کجا باید تحسین کنیم؟ کجا باید تقبیح کنیم؟ حق را باید اول تشخیص داد بعد دنبالش رفت. از عرفای اسلام نقل شده است که «مادامی که تشخیص ندادی مسیر را، شخصی را که حق است، دنبالش نرو، حق هم نداری حرف بزنی، سکوت اختیار کن، در مورد کسی حرف نزن».

جنبه حقیقی هجرت در پی توبه بر توبه برگشت به حق است. هجرت الی‌الله و توبه خالص بشری را به اوج عظمت می‌رساند. در این عالم ناسوت مظاهر حق را می‌بینی، این نتیجه هجرت است. در ادامه توبه منزل دیگری به نام انابه (در منزل سوم) است. همه چیز را در این عالم دید، به عبارت دیگر، حجابات کنار می‌رود، آنکه ما را بیچاره کرد، این حجاباتی می‌باشد که خودمان درست کرده‌ایم. موانع و حجابات را خودمان ایجاد کرده‌ایم، مثل اینکه جناب عالی جلو پنجره پرده انداختی، معلوم است بیرون را نمی‌بینی، حجابات را کنار بزنی، بین چه می‌شود. برای شکستن و رفع این حجابات و موانع، این سنگ‌های بسیار بزرگی که سد راه شما بوده توبه بر توبه و عبور از مرتبه توبه عالم واجب است. اگر این‌گونه بود شما همه چیز را خواهی دید، جزء تائبین لله خواهی بود، خوشا به حال تائبین لله!

علیرضا خاوری، از شاگردان آیت الله العظمی غروی علییاری

* مطالب ارائه شده در این یادداشت بر گرفته از کتاب شریف "سلسله دروس سیر و سلوک الی الله" تالیف حضرت آیت الله العظمی غروی علییاری بوده و نسخه انگلیسی این کتاب با نام Lessons of Mysticism in the Shia School of Islam شناخته می‌شود.